

Посметна О.,

мол. наук. співроб. НБУВ

СУЧАСНІ ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Оцінка діяльності бібліотеки є важливим аспектом адаптації завдань та функцій наукової бібліотеки до можливостей цифрової бібліотеки. Враховуючи практику визначення ефективності бібліотечної діяльності на основі ISO 11620 «Інформація і документація. Показники ефективності роботи бібліотек», підкреслено необхідність застосування в системі оцінювання роботи бібліотеки показників, які пов'язані з використанням електронних ресурсів. Наведено основні параметри економічної ефективності, методи їх вимірювання та аналізу.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, показники економічної ефективності бібліотеки.

Evaluation of activity of the library is an important aspect of adaption of tasks and functions of scientific library to potentialities of digital library. Taking into account the practice of evaluating of efficiency of library activities using the indicators for the standard ISO 11620 "Information and documentation. The indicators of efficiency of libraries activities" the need to introduce the indicators related to the usage of digital resources into the system of information activities of libraries is underscored in the article. There are the main indicators of economic efficiency of library and information activities of the library and methods of their measurement and analysis shown in the article.

Key words: digital information resources, indicators of economic efficiency of the library.

Оценка деятельности библиотеки является важным аспектом при адаптации задач и функций научной библиотеки к вопросам цифровой библиотеки. Учитывая практику определения эффективности библиотечной деятельности на основе ISO 11620 «Информация и документация. Показатели эффективности работы библиотек», подчеркивается необходимость применения в системы

оценки работы библиотеки показателей, связанных с использованием электронных ресурсов. Приводятся основные показатели экономической эффективности библиотечно-информационной деятельности.

Ключевые слова: электронные информационные ресурсы, показатели экономической эффективности библиотеки.

На сучасному етапі розвитку інформаційного простору обсяги виробництва якісної суспільно значущої інформації та розповсюдження її на міжнародних інформаційних ринках стають показниками життєдіяльності кожної держави. В умовах розвитку інформаційно-комунікативних технологій споживачу потрібний швидкий доступ до повної, достовірної та оперативної інформації. Бібліотечні заклади як інформаційні центри виступають посередником між майже безмежним потоком інформації та користувачем. Реалізація головної інформаційної функції із застосуванням електронних технологій надає бібліотечним закладам статусу рівноправного партнера інших суспільних інститутів у перебудові всього життя на сучасних, інформаційних засадах, зберігаючи й удосконалюючи при цьому можливість традиційного обслуговування та роботи з книгою [4].

Сьогодні, коли наукові бібліотеки все менше одержують матеріальну підтримку держави, виникає потреба в пошуку інших шляхів поповнення бібліотечних фондів для задоволення попиту на інформацію.

Інтенсивне впровадження електронних технологій у бібліотеках сприяє розширенню кола користувачів, дає можливість підвищити рівень задоволення читачького попиту за мінімального рівня витрат, що, у свою чергу, дає змогу покращити показники бібліотечно-інформаційної діяльності.

Електронні технології дають можливість створення електронних версій наявних у фондах бібліотеки документів, комплектування новою електронною інформацією за рахунок отриманих електронних версій документів, освоєння дистанційного надання інформаційних послуг користувачам. Розвиток електронних бібліотек передбачає також створення електронного каталогу з можливістю віддаленого доступу користувачів.

Як показує досвід провідних електронних бібліотек світу, гармонізація традиційних бібліотечних технологій з можливостями електронного середовища – ключ до успіху на шляху створення якісних інформаційних ресурсів.

Упровадження нових інформаційних технологій у бібліотечні процеси ставить перед бібліотеками питання щодо підвищення ефективності діяльності і результативного управління окремими видами ресурсів, технологічними процесами та кадрами.

Дискусії з питання визначення критеріїв ефективності роботи бібліотек не вщухають вже багато років, хоча в останні роки з'явилась директивна база та система міжнародних стандартів. Робочою групою Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та організацій ІФЛА у 1998 році були підготовлені документи, на підставі яких разом з групою ІСО (ТС 46/SC 8/WG 4) було розроблено низку стандартів у галузі статистики та вимірювання ефективності роботи. Наприклад, ІСО 11620:1988 (Е) «Інформація і документація. Показники ефективності роботи бібліотек», що визначає вимоги до показників діяльності бібліотек і встановлює, які з них необхідні для застосування в бібліотеках різних типів. У стандарті наведено визначення використаних термінів, описано область застосування, нормативну документацію, критерії та структуру опису індикаторів, використання показників ефективності роботи [2].

За стандартом, «показник» – це визначення (яке може бути кількісним, символічним або словесним), що використовується для кількісної та якісної характеристики діяльності (подій, цілей, особистостей) з метою визначення відповідної діяльності і відповідного методу (п. 3.10.); «ефективність» – результативність надання послуг бібліотекою або ефективність розподілення та використання ресурсів по наданих послугах (п. 3.15.); «показник ефективності» – дані у вигляді цифр, символів та словесних описів, отримані зі статистичних матеріалів бібліотеки, та інформація, що використовується для характеристики діяльності бібліотеки (п. 3.16.) [2]. Ефект управління – це результат здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення діяльності бібліотеки відповідно до її завдань та функцій [3].

У системі сучасного менеджменту ефект управління складається з трьох складових: економічний ефект (має вартісну форму та визначається в грошовому вимірі), соціально-економічний ефект (має комплексну природу поєднання економічної вигоди та соціального впливу) та соціальний ефект (визначається суспільно значущими характеристиками) [3]. Питання визначення показника соціальної ефективності розглянуто в роботі О. М. Василенко [3].

Незважаючи на наявність стандарту та значної зацікавленості в уніфікуванні окреслених питань, з цього приводу в бібліотеках поки що відсутня єдина думка стосовно пріоритетного критерію

ефективності та вибору переліку основних показників оцінки діяльності бібліотеки [6]. Визначення результату впровадження нової інформаційної технології в науковій бібліотеці є важливим чинником прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення поставлених завдань. Питанню вимірювання, оцінювання та аналізування показників ефективності роботи бібліотек присвячено публікації багатьох іноземних та вітчизняних авторів. Найбільш повно цю проблему розглянуто в книзі Р. Полла та П. Бокхорста [5], де вказано, що для визначення ефективності роботи бібліотеки необхідно зібрати та проаналізувати статистичні та інші дані, що описують роботу бібліотеки.

Економічна ефективність може бути визначена для кожної бібліотечної послуги окремо або для всієї бібліотеки за певний проміжок часу.

Основним нормативним документом, що визначає мету, завдання та результати виконання завдань для бюджетної установи є наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2002 р. № 1098 «Про паспорти бюджетних програм та правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання», де визначено, що «паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрямки використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми. Такі показники повинні підтверджуватись офіційно державною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського обліку» [1].

Проблема оцінки ефективності вибору управлінських рішень з питання впровадження нових інформаційних технологій потребує напрацювання методів її вирішення. Ефективність впровадження інформаційних технологій – це ступінь досягнення різних ефектів (технологічних, економічних, соціальних та ін.) відповідно до стратегії бібліотеки.

Для вибору показників ефективності з метою оцінювання роботи конкретної бібліотеки необхідно враховувати:

- чи допоможе показник ефективності окреслювати напрями поліпшення стану бібліотечно-інформаційного обслуговування;

- чи наявна статистична звітність для визначення показника ефективності;

- кількісні значення показника ефективності потрібно інтерпретувати, виходячи з мети оцінювання і пріоритетних напрямів розвитку бібліотеки;

- фактично може бути відсутній прямий зв'язок між ресурсами та якістю наданих послуг;

- залежно від поставленої мети порівняння показників може застосовуватись або за різні періоди, або для різних бібліотек, або різних структурних підрозділів чи порівняння різних технологічних процесів.

На сьогодні бібліотечна система сприяє формуванню інформаційного середовища, але потребує нових підходів до створення бібліотечно-інформаційного ресурсу, зокрема розширення доступу до інформаційного ресурсу за рахунок переведення в електронну форму документів, що зберігаються в бібліотечних фондах.

Доцільність переведення бібліотечного фонду в електронну форму та використання електронних версій документів можна підтвердити шляхом порівняння показників інформаційної діяльності бібліотеки з використанням традиційних та електронних форм документів і визначення показників економічної ефективності від упровадження інновацій. Для визначення цих показників необхідно звернутись до облікових даних статистичних звітів бібліотечної діяльності щодо кількості відвідувань, книговидач, сеансів звернень до веб-порталу Бібліотеки та до електронних документів, обсягу бібліотечного фонду, зокрема у вигляді електронних версій документів, кількості відвідувачів бібліотеки та користувачів електронної інформаційної мережі веб-сайту Бібліотеки.

Важливу інформацію можна отримати з фінансових звітів щодо витрат на бібліотечну діяльність і на зарплату, оцінювання вартості бібліотечного фонду.

Маючи усі ці дані, можна визначити такі основні показники, що характеризують ефективність діяльності бібліотеки:

- середня вартість одного обслуговування ;

- середня вартість однієї книговидачі;

- середня вартість одного сеансу звернення на веб-портал Бібліотеки

- середня вартість використання одного електронного документа;

Показник вартості одного обслуговування може визначатись прямим методом з використанням норм на обслуговування та вартості

одиниці часу. Але цей показник умовний і не враховує опосередкованих витрат.

Основним результативним показником ефективності у «Звіті про виконання паспорта бюджетної програми» є *середня вартість одного обслуговування читачів*, що визначається як відношення витрат на обслуговування читачів до середнього показника відвідувань. При цьому показник відвідувань враховує тільки фактичне відвідування читачів до бібліотеки за реєстраційними документами і не враховує звернень, що надходять до електронного інформаційного ресурсу через Інтернет. Тому методика розрахунку показника ефективності в паспорті бюджетної програми потребує вдосконалення, бо не відповідає сучасному стану бібліотечно-інформаційної діяльності.

Величина витрат на бібліотечну діяльність визначається документами фінансової звітності, а саме звітом за паспортом бюджетної програми, у якому розмежовано витрати на основні види діяльності, що є складовою загальної суми витрат установи. Витрати формуються за такими напрямками:

1. Витрати на персонал.

1.1. Фонд зарплати:

- основна зарплата різних категорій співробітників;

- додаткова зарплата, відпускні, матеріальна допомога, премії та інші виплати;

- нарахування на зарплату на соціальне страхування.

2. Витрати на матеріальне забезпечення бібліотечного фонду.

2.1. Витрати на створення бібліотечного фонду:

- книги;

- періодика;

- електронні публікації.

2.2. Витрати на збереження бібліотечного фонду (чистка, реставрація та консервація).

3. Витрати на автоматизацію бібліотеки.

3.1. Витрати на обладнання (придбання, ремонт, технічне обслуговування та супровід).

3.2. Програмне забезпечення.

3.3. Витрати на мережевий супровід.

4. Витрати на утримання установи.

4.1. Комунальні витрати.

4.2. Охорона.

4.3. Ремонт утримання і технічне обслуговування будинків та обладнання.

5. Адміністративні витрати.

- 5.1. Витрати на зв'язок, поштові витрати.
- 5.2. Канцелярські витрати та витратні матеріали.
- 5.3. Витрати на транспорт.
- 5.4. Консультаційні та юридичні послуги.
- 5.5. Банківські послуги.
- 5.6. Витрати на навчання, підвищення кваліфікації, конференції.

5.7. Інші загальні адміністративні витрати.

Упровадження нових технологій у бібліотечно-інформаційну діяльність потребує також і вдосконалення показників оцінки результатів цієї діяльності. Тому доцільно було б ввести до переліку «показників продукту» в паспорт і звіт бюджетної програми показників, що характеризують використання нових технологій, а саме:

- кількість сеансів звернень на веб-портал Бібліотеки;
- кількість звернень до електронних документів.

У результаті використання цих показників повинна змінитись і методика розрахунку показника ефективності:

$$\text{Середня вартість 1 обслуговування Собсл} = \frac{\text{Вобсл}}{\text{Кв} + \text{Кс}}$$

де: Собсл – середня вартість 1 обслуговування (грн); Вобсл – витрати на обслуговування читачів (грн); Кв – середній показник відвідувань читачів (відвідування); Кс – кількість сеансів звернень на веб-портал (сеанс).

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) належить до числа найбільших бібліотек світу. Станом на 2011 рік її бібліотечний фонд складав близько 15 млн документів, а щорічне поповнення фонду – 160–180 тис. документів. Інформаційними ресурсами НБУВ користуються майже 500 тис. читачів щорічно, Інтернет портал щоденно відвідують приблизно 50 тис. користувачів. Перелік показників, що характеризують економічну ефективність роботи НБУВ у 2011–2013 рр., наведено в таблиці.

Таблиця. Показники ефективності роботи НБУВ

№ п/п	Повник	Джерело інформації	Одиниця вимірювання	2011р	2012р	2013р (план)
1	Кількість відвідувань	Звіт НБУВ «Цифрові показники роботи»	од	371957	320920	350000
2	Кількість книговидач	Звіт НБУВ «Цифрові показники роботи»	примрн	2165400	1826176	2025000
3	Кількість звернень на веб-портал Бібліотеки	Звіт НБУВ «Цифрові показники роботи»	сеанс	відсутній	7768010	10000000
4	Кількість звернень до електронних документів	Звіт НБУВ «Цифрові показники роботи»	ст.док	11317980	9857678	12000000
5	Витрати на обслуговування бібліотечного обслуговування	Звіт про виконання паспорта бюджетної програми	тис. грн	378882	401942	254857
6	Середня вартість одного обслуговування (без електронних ресурсів)	Звіт про виконання паспорта бюджетної програми	грн	101,8	1252	727
7	Середня вартість одного обслуговування (з урахуванням звернень до електронних документів)	Розрахунок	грн	відсутня інформація	0,52	0,25
8	Середня вартість однієї книговидачі (без електронних ресурсів)	Розрахунок	грн	17,5	22,0	12,6
9	Середня вартість однієї книговидачі з урахуванням електронних документів	Розрахунок	грн	0,33	0,4	0,2

Для визначення об'єктивної оцінки бібліотечно-інформаційної діяльності пропонується змінити методику розрахунку показників економічної ефективності у звіті про виконання паспорта бюджетної програми. Доцільно застосовувати показник «середня вартість одного обслуговування» з урахуванням фактичних відвідувань бібліотеки та звернень (відвідувань) до веб-сайту, а також показник «середня вартість однієї книговидачі» з урахуванням фактичної книговидачі та звернень до електронних документів, використовуючи відповідну інформацію зі статистичного звіту бібліотечно-інформаційної діяльності та фінансового звіту.

Результатом проведення економічного аналізу показників діяльності повинно бути обрання найоптимальнішої технологічної системи та ресурсного потенціалу для виконання головної місії бібліотеки – найбільш повного задоволення читацького попиту за мінімальних витрат.

Порівняння результативних показників бібліотечно-інформаційної діяльності дозволяє обґрунтувати роботи, спрямовані на збільшення частки нових технологій у бібліотечно-інформаційному обслуговуванні та нарощування обсягу фондів електронних документів.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства фінансів України № 1098 від 29.12.2002 «Про паспорти бюджетних програм. Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання». – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0047-03>. – Назва з екрана.

2. ISO 11620:1998 *Information and Documentation – Library performance indicators*. — Geneva, CH: ISO, 1998 // Сайт РНТБ Беларусі. – Режим доступу: <http://www.rlst.org.by/metodist/laws-ntb/839.html>. – Загл. с екрана.

3. Василенко О. Н. Вопросы социальной эффективности библиотечно-информатизационной деятельности: проблема формирования сбалансированной системы показателей библиотечной статистики / О. Н. Василенко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – К. – 2012. – Вып. 10. – С. 116–128.

4. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко,

В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] : НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – С. 50–63.

5. Полл Р. Измерение качества работы: международное руководство по измерению эффективности работы универсальных и других научных библиотек : пер. с англ. / Р. Полл и др. – Секция унив. и др. научн. б-к ИФЛА. – М. : Логос. – 2002. – 150с.

6. Редькина Н. С. Измерение эффективности работы библиотек. / Н. С. Редькина // Библиосфера. – 2009. – №1. – С. 63–72.

Посметна О. Показники економічної ефективності бібліотечно-інформаційної діяльності наукової бібліотеки.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, показники економічної ефективності бібліотеки.

Оцінка діяльності бібліотеки є важливим аспектом при адаптації завдань та функцій наукової бібліотеки до питань цифрової бібліотеки. Враховуючи практику визначення ефективності бібліотечної діяльності на основі ISO 11620 «Інформація і документація. Показники ефективності роботи бібліотек», підкреслено необхідність застосування в системі оцінювання роботи бібліотеки показників, які пов'язані з використанням електронних ресурсів. Наведено основні параметри економічної ефективності, методи їх вимірювання та аналізу.

Для визначення основного результативного показника ефективності інформаційно-бібліотечної діяльності застосовується змінити методику розрахунку цього показника у звіті про виконання паспорта бюджетної програми, а саме застосовувати показник «середня вартість одного обслуговування» з урахуванням фактичних відвідувань та звернень до електронних ресурсів та показник «середня вартість однієї книговидачі» з урахуванням фактичних книговидач та електронних документів, використовуючи відповідну інформацію звіту з бібліотечної діяльності та показники фінансового звіту.

Posmetnya O. Economic efficiency indicators for library and information activities of the scientific library.

Key words: digital information resources, indicators of economic efficiency of the library.

Evaluation of library activities is an important aspect in adaptation of tasks and functions of scientific library to problems of digital library. Taking into account the evaluating practice of library efficiency by using the indicators for the standard ISO 11620 “Information and documentation. The indicators of efficiency of libraries activities” the necessity of introducing

of criteria for electronic resources usage into the system of information activities indicators of the libraries is emphasized in the article. Also the main indicators of economic efficiency of library and information activities, their measurement and analysis methods are considered.

To determine the main effective indicator of efficiency for library and information activities it is proposed to change the calculation procedure for this parameter in «The report on the budget program passport implementation» in particular it should be used the indicator «one service average cost» taking into account a factual attendance and the access to the electronic resources, and the indicator «one loaning average cost» basing on factual loaning and electronic documents. It is being implemented using appropriate information from library activities report and financial report indicators.

Посметная О. Современные показатели экономической эффективности библиотечно-информационной деятельности научной библиотеки.

Ключевые слова: электронные информационные ресурсы, показатели экономической эффективности библиотеки.

Оценка деятельности библиотеки является важным аспектом при адаптации задач и функций научной библиотеки к вопросам цифровой библиотеки. Учитывая практику определения эффективности библиотечной деятельности на основе ISO 11620 «Информация и документация. Показатели эффективности работы библиотек», подчеркивается необходимость применения в системы оценки работы библиотеки показателей, связанных с использованием электронных ресурсов. Приводятся основные показатели экономической эффективности библиотечно-информационной деятельности.

Для определения основного результативного показателя эффективности информационно-библиотечной деятельности предлагается изменить методику расчета этого показателя в «Отчете про исполнение паспорта бюджетной программы», а именно: применять показатель «средняя стоимость одного обслуживания» с учетом фактических посещений и обращений к электронным ресурсам и показатель «средняя стоимость одной книговыдачи» с учетом фактических книговыдач и электронных документов, используя при этом соответствующую информацию отчета о библиотечной деятельности и показатели финансового отчета.

ЗМІСТ

Вступне слово.....	5
Шемасва Г. Упровадження інновацій бібліотеками України та їх трансфер.....	8
Воскобойнікова-Гузєва О. Інформаційна діяльність як пріоритетний напрям функціонування бібліотечно-інформаційної сфери у ХХІ ст.	18
Василенко О. Бібліотечно-інформаційна діяльність: гармонізація статистики.....	37
Петрова Л. Удосконалення системи підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців як чинник підвищення ефективності діяльності бібліотек країни.....	53
Стрішенець Н. Деякі тенденції розвитку сучасного зарубіжного бібліотекознавства.....	64
Бодак О. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: сучасний стан та перспективи розвитку.....	74
Солодєнко Г. Електронні інформаційні ресурси бібліотек НДУ НАН України: проблеми інтеграції.....	90
Самохіна Н., Пєлюховська І., Матвієнко І. Створення архіву електронних документів як форма інформаційної діяльності бібліотек.....	104
Полякова О., Клочок Т., Білько Є. Аналіз комплектування періодичними виданнями фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	116
Малолєтова Н., Сокур О., Лямець А., Яновська В., Ягченко А., Красій Р. Сучасні підходи до міжнародного книгообміну у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.....	131
Сєрбін О., Галицька С. Ефективність бібліотечної систематизації в контексті автоматизації традиційних процесів аналітико-синтетичного опрацювання документів	154
Орєшина Н. Систематичний каталог НБУВ: інноваційність змісту в традиційності виконання.....	170